

hvad han tydeligt sætter pris på, ved at tilegne bind IV mindet om en tidligere ritmester i det kejserlige og kongelige husarregiment »Kaiser Franz Joseph«, veteran fra 1. verdenskrig og – naturligvis – friherre, der levede helt til 1973, og som efterlod Wiesflecker sine store samlinger til Maximilians biografi. Den røde tråd i hele hans værk, dets »verdenshistoriske« perspektiv og motiveringen for dog at tillægge Maximilian nogen storhed er da også Wiencraftalerne 1515, hvorved det østrigske (»habsburgske«) hus sikrede sig succesionen i Ungarn og Böhmen, dersom Ludvig II ikke efterlod sig arvinger, mod at Jagiellonernes overhoved, den polske konge, fik frie hænder mod den tyske orden. Det er altså »Donau-monarkiet« – Wiesfleckers lidt forherligende udtryk – der endnu knapt synligt (eftersom det først tøvende realiseredes adskillige år efter Maximilians død) svæver over værket og tydeligt betragtes som en dynastisk genistreg fra Maximilians side. Selv Danmark tilkendes en beskedent plads i dette spil, idet Hans og Christian II blandt andre magter anvendtes af Maximilian til at intimidere polakkerne.

Det er tidligere indvendt mod værket, at Wiesfleckers egen, yderst konventionelle forfatterfysiognomi ligesom vaskemidlet kaster et snehvidt skær over hovedpersonen, som næppe er realistisk. En dansk læser vil først og fremmest studse over, at rådgiverkredsen slet ikke er inddraget. Men denne og andre løse ender er der tid til at indhente i værkets med spænding imødesete afsluttende, tværgående bind. Under alle omstændigheder har Wiesflecker allerede nu skabt et hovedværk, hvis overvældende rigdom af oplysninger i al fremtid vil være en guldgrube for de forskere, der dyrker europæisk senmiddelalder.

Mikael Venge

Kersten Krüger: Finanzstaat Hessen 1500–1567. Staatsbildung im Übergang vom Domänenstaat zum Steuerstaat. Veröffentlichungen d. Hist. Komm. für Hessen 24:5. Marburg, N. G. Elwert Verlag 1980. xi + 542 s. DM 156.

I 1977 udgav dr. Kersten Krüger landgrev Wilhelm IV af Hessens *Landbuch og Ämterbuch*, henholdsvis den normative oversigt over amternes indkomster og andre indtægtskilder og opgørelsen af Hessen-Kassels reelle indtægter 1572–88 (se HT 79, s. 244). Bogholderiteknisk repræsenterer disse stort anlagte arbejder på én gang overgangsstadiet til bevidst, finansiel planlægning og territorialfyrstemagtens befæstelse af sin dispositionsfrihed på tærskelen fra domænestat til skattestat, således som udgiveren allerede dengang understregede. Regnskabsmaterialet fra de to generationer inden Hessens deling 1568 er langt mere decentraliseret, disparat og ofte uden faste ressortgrænser, det sidste sikkert med gustent overlæg.

Enhver, som har beskæftiget sig med finansielle kilder af disse typer vil vide at værdsætte den enorme arbejdsindsats, som ligger bag dr. Krügers bearbejdelse af materialet 1500–1568 – stort set altså Filip den højmodiges levetid (1509–67) – et arbejde, som i meget høj grad har måttet gennemføres ved sammenkobling af alle de foreliggende regnskabsserier. Bogen hæver sig imidlertid langt over de traditionelle (omend sparsomme) finanshistoriske studier ved forfatterens meget bevidste styring af sin undersøgelse, dels – som nævnt – på basis af Joseph Schumpeters teori for overgangen fra domænestat til skattestat, forceret ved 1500-tallets militære omkostninger, dels på grundlag af Gerhard Oestreichs typologisering af 'finansstaten' som et overgangsstadium til 1600-tallets absolute fyrstestat. De teoretiske rammer fastlægges fra første færd og gennemføres konsekvent. Værdifuld er også forf.s analyse af samtidens økonomiske teoretikere, som ligeledes markerer overgangsfasen fra domænestatens til skattestatens advokater

(Blot savner man her Axel Nielsen, *Den tyske Kameralvidenskabs Opstaaen i det 17. Aarhundrede*, Kbh. 1911, tysk udgave s.å.).

Som hovedresultat betoner dr. Krüger, at domænestatens finansielle muligheder og elasticitet var udtømt i 1560'erne; selvom det efter den urolige periode i 1530'erne og 1540'erne var lykkedes landgreven at genskabe budgetmæssig balance, kunde domæneindtægterne ikke længere dække det ekspanderende, fyrstelige statsapparats behov. Særligt værdifuld er dr. Krügers påvisning af landgrevens bevidste – og økonomisk ganske givtige – forsøg på udnyttelse af hidtil uudnyttede ressourcer, skovene og saltminen i Soodon; det samme gælder den udførlige behandling af skattebevillingerne, hvor landdagene 1532 (under indflydelse fra rigsdagen i Augsburg 1530) og 1557 markerer gennembruddet for udskrivningen af formuesskatter, som (trods en vis stænderkontrol) forvaltes af landgrevens 'eget kammer', dvs. omtrent suverænt.

Resultaterne overbeviser i det store hele; de er velunderbyggede og gennemargumenterede. Anm. kan have sine tvivl om det hensigtsmæssige i at henlægge indtægterne af den fyrstelige erhvervsvirksomhed til domænesektoren; skilles de ud beror 63% af Hessens indtægter 1530–39 på domæneindkomster (1560–68 dog endnu 58%), 17% på skatteindkomster (1560–68 22%); konsekvensen af udskillelsen vil være, dels at de rene amtsindtægter samt toldintrader allerede 1530–39 (uanset periodens uro) ikke længere forslog til at dække territoriets forvaltningsomkostninger på centralt og lokalt plan, dels at skattestaten endnu i 1560'erne endnu kun er i sin vorden. Endvidere kunde man måske have ønsket et mere udførligt udblik, ikke mindst fordi delingen 1568 reducerede de to hessiske områder til andenrangs territorier i rigssammenhæng og international sammenhæng, og fordi den tilstundende konflikt under landgrev Moritz (1592–1627) påny skabte akut krise på principielt plan. Kritiken kan blot ikke røkke den kendsgerning, at dr. Krügers værk med sit brede og principielle anlæg utvivlsomt vil kunne tjene som model for fremtidige undersøgelser af de tyske territoriers finanshistorie i denne skelsættende overgangsfase.

E. Ladewig Petersen

Jean-Pierre Labatut: Les noblesses européennes de la fin du XVe siècle à la fin du XVIIIe siècle. Paris, Presses universitaires de France 1978. 184 s. Nf. 38.

Læsningen af bogen røber meget klart, at forfatteren – professor ved universitetet i Pau – hører til Roland Mousniers disciple. Hovedindfaldsvinklen til analyse af et samfundshierarki er dets egne statusnormer, som også her tilmåles den afgørende betydning. Kronologisk afløser den nyere tid middelalderens funktionsdelte samfund, da menneskene fødtes religiøst lige, men – formidlet af kirken – fik ulige og uligeværdige funktioner, fordi de var ufuldkomne. Renaissance fastslår (hedder det noget unuanceret med en Luthers sociale konservatisme i tankerne), at menneskene fødes ulige, og at social ulighed giver sig af sig selv, bliver noget nødvendigt for opretholdelsen af samfundet. Indenfor disse rammer analyseres de europæiske adelsgrupper statusmæssigt, omend med absolut overvægt på franske forhold. Materielle og politiske elementer, som bør høre med i en socialhistorisk undersøgelse, skydes i overensstemmelse med forfatterens grundholdning meget i baggrunden. Kan man ikke gøttere det mousnierske system, er bogen – trods emnets oplagte betydning og mange læseværdige afsnit – også utilfredsstillende.

E. Ladewig Petersen